

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างกรอบความคิด (Conceptualization) ในการศึกษาวิจัยบทบาทของ “สื่อใหม่” ในสังคมการเมืองไทย กรณีศึกษา: เฟซบุ๊กวอยส์ทีวี” ครั้งนี้ แยกนำเสนอได้ดังนี้

- 2.1 แนวคิด ประชาสังคม (Civil Society) กับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
- 2.2 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Space)
- 2.3 แนวคิดสื่อใหม่ (New Media)
- 2.4 แนวคิดการใช้สื่อ (Media Uses)
- 2.5 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ประชาสังคม (Civil Society) กับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) (อนุกูลธรรมทัศน์ 2550) โดยจุดเน้นของประชาสังคมได้แก่

1. ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถขึ้นกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร
2. ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัวต่างคนต่างอยู่ แข่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนหรือกลุ่ม

โดย อนุกูล ย้ำว่า รัฐ – ประชาสังคม – ปัจเจกชน ต้องเป็นอิสระต่อกันแต่ต้องโยงใยเกี่ยวข้องกัน ต้องขัดแย้งคัดค้านกันได้ สามัคคีกันไปด้วย ประชาสังคมที่จะสร้างขึ้นมาต้องเป็นประชาสังคมที่มุ่งเคลื่อนไหวเพื่อลดอำนาจหน้าที่และบทบาทของรัฐต่อสังคมลงไปด้วย มิใช่เป็นประชาสังคมที่คอยแต่จะแก่งแย่งแข่งขันชิงกันเอาสิทธิประโยชน์จากรัฐแต่ฝ่ายเดียว แนวคิดเรื่องประชาสังคมนี้เป็นแบบเสรีนิยม และค่อนข้างเป็นประชาธิปไตย โดยได้ยืมแนวคิดอื่นเข้าไปด้วยคือ

1. แนวคิดเรื่องการเมืองคือกิจการเพื่อส่วนรวม ย้ำให้เฉพาะส่วน เฉพาะกลุ่มคิดถึงเรื่องราวข้อเสนอของตนเองด้วยสายตาของส่วนรวมให้มากขึ้น
2. แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง (Citezenship) ซึ่งเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ติดเทียมกันและเข้าสู่การเป็นประชาสังคมที่ผู้คนค่อนข้างเท่าเทียมกัน การย้ำแนวคิดพลเมืองนี้ยังทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ชักนำให้เข้าร่วมในประชาสังคมและดำเนินการนำพาประชาสังคมไปในทางที่เข้าร่วมกับรัฐ หรือเข้าทำการแทนรัฐในการแก้ปัญหาของส่วนรวมได้ดีขึ้น
3. แนวคิดเรื่องพหุนิยมแบบอังกฤษ โดยต้องการลดขนาดรัฐ ลดบทบาทรัฐ ลดอำนาจหน้าที่รัฐ แล้วคืนอำนาจสาธารณะและทรัพยากรสาธารณะให้แก่ประชาสังคมมากขึ้น
4. แนวคิดเรื่องการประสานคู่ขัดแย้งต่างๆ เข้าด้วยกัน (The Project of Reconciliation) ประสานผลประโยชน์ส่วนรวม ประสานปัจเจกชนเข้ากับประชาสังคม ประสานประชาสังคมเข้ากับรัฐ

ส่วนคำว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” อนек มองว่า ยังเป็นแนวคิดที่ยึดติดอยู่กับประชาธิปไตยชนิดที่ประชาชนใช้อำนาจผ่านตัวแทน (Representative Democracy) อยู่นั่นเอง เนื่องจากเห็นว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตรง แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงนั้น ในความเป็นจริงหมายถึง การกำกับ ตรวจสอบพฤติกรรมของนักการเมือง หรือมีส่วนแสดงความเห็น หรือเข้าไปดูแลการออกนโยบายกฎหมายของรัฐและนักการเมือง ซึ่งนักการเมืองเหล่านี้ก็คือผู้ที่ได้อำนาจมาจากประชาชนนั่นเอง โดยประชาชนยังคงมีหน้าที่หลักอยู่ที่การจับจ้อง ติดตาม เรียกร้องนักการเมืองที่เข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนเองอยู่ดี การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นก็คือให้ประชาชนประจักษ์มากขึ้น กดดัน ร้องขอติดตาม ตรวจสอบมากขึ้นเท่านั้น

อนек เหล่าธรรมทัศน์ ได้เสนอแนวคิดที่เห็นว่าแตกต่างไปจากประชาธิปไตยที่ประชาชนใช้อำนาจผ่านตัวแทนค่อนข้างชัดเจน คือแนวคิดประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนปกครองตนเอง คือการปกครองหรือการบริหารจัดการพัฒนาบ้านเมืองด้วยตนเองด้วยพวกกันเอง เราอาจเรียกประชาธิปไตยเช่นนี้ว่า ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Fovernment Democracy) ร่วมกันกระทำการเพื่อส่วนรวมหรือแก้ปัญหาให้ส่วนรวมให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวม โดยต้องการให้ประชาชนเป็นพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองหรือส่วนรวม นอกจากนี้รัฐยังต้องมอบอำนาจหน้าที่และทรัพยากรให้แก่พลเมือง และพลเมืองที่จัดตั้งเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งเรียกว่า ประชาสังคม ให้พลเมืองและประชาสังคมเข้าไปมีส่วนในการแก้ปัญหาและสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ชุมชนและท้องถิ่น เป็นต้น

ฌาร์ก ร็องซีแยร์ เป็นนักคิดชาวฝรั่งเศสที่ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจาก คาร์ล มาร์กซ เสนอว่า การเมืองโดยพื้นฐานแล้วจะมีลักษณะของสุนทรียศาสตร์ในความหมายของการท้าทายตั้งคำถามกับระบบการรับรู้ของสังคมที่ดำรงอยู่ การยอมรับกลุ่มคนที่ไม่มีเสียง ไม่มีส่วน และไม่มีพื้นที่ทางสังคม ที่ถูกกันออกจากกระบวนการปกครอง ร็องซีแยร์ มองว่าสังคมเป็นเรื่องของการจัดระเบียบสูงต่ำและการครอบงำ การเก็บกดปิดกั้น และการปฏิเสธการดำรงอยู่ของการเมือง เขาเห็นว่าพื้นฐานของตรรกะสังคมคือ ความไม่เสมอภาค และเรียกโครงสร้างการจัดการระเบียบสังคมนี้ว่า “ตำรวจ”

ขณะที่เขามองว่า การเมืองมีลักษณะของสุนทรียศาสตร์ ทำท้าทายต่อการตั้งคำถามกับระบบการรับรู้ของสังคมและ ทำงานอยู่บนตรรกะหรือหลักการของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน นั่นคือทุกคนเสมอภาคเท่าเทียมกันหมดในตรรกะของการเมือง ซึ่งนั่นก็คือลักษณะพื้นฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ร็องซีแยร์ เห็นว่า สังคมไม่สามารถสร้าง หรือสถาปนาการเมือง เพราะหลักการพื้นฐานของสังคมคือการ แบ่งแยก การจัดชั้นสูงต่ำ เพื่อสร้างความไม่เสมอภาคให้เกิดขึ้น ร็องซีแยร์จึงเห็นว่าการเมืองต่างหากที่สร้างสังคม

การเมืองเป็นเรื่องของสุนทรียศาสตร์ ที่นำไปสู่การจัดแบ่งและการแบ่งแยกความเป็นจริงทางสังคมใหม่ ด้วยการสร้างการรับรู้แบบใหม่ขึ้นมา เพื่อทำให้เสียงและตัวตนที่ไม่เคยมีเสียงและไม่เคยมีพื้นที่ได้มีเสียงและมีพื้นที่ในระบบการสื่อสารของสังคมนำไปสู่การสร้างตัวแสดงทางการเมืองที่สามารถออกเสียงหรือพูดในลักษณะร่วมที่เรียกว่า “พวกเรา” หรือ “เรา” ที่หมายถึงประชาชน, ชนชั้นแรงงาน หรือ สตรี เป็นต้น การเป็นตัวแสดงทางการเมืองนี้ สำหรับร็องซีแยร์ ไม่ใช่เรื่องของการยอมรับในสิ่งที่สังคมหยิบนับให้ แต่หมายถึง การแสดงความไม่เห็นด้วย เห็นไม่ตรงกันกับสิ่งที่ดำรงอยู่ และการเมืองเองก็ไม่มีพื้นที่ที่แน่นอนตายตัว แต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในกระบวนการปกครองและถูกปกครอง ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นแรงงานโดยเขาได้อ้างอิงถึงทฤษฎีมาร์กซิสต์ หรือชนชั้นกลางในกรณีของทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม รวมถึงใครก็ได้และต้องการเข้ามามีส่วนบนกิจกรรมในพื้นที่ของการแสดงออก

ประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองโดยกลุ่มคนที่ไม่สมควรที่จะปกครอง ฉะนั้นประชาธิปไตยสำหรับร็องซีแยร์ไม่ใช่เป้าหมายที่ดำรงอยู่แล้วเป็นเพียงสมมติฐานหรือฐานคติที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและไม่แน่นอน แต่หมายถึงระบบของการแบ่งแยกการรับรู้ของคนในสังคม ที่ไม่มีหลักประกันว่าจะสามารถจัดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมอันเป็นผลจากการจัดระเบียบในตรรกะแบบตำรวจให้หมดสิ้นไป และอีกเหตุผลในความเห็นของร็องซีแยร์ ประชาธิปไตยคือ การปกครองที่ไม่สามารถทำให้ทุกคนเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่ประชาธิปไตยใช้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันเป็น “เสียงหลัก” ในการปกครอง ธรรมชาติของชัยชนะของเหตุผลทาง

การเมือง และเป็นวิธีการที่ทำให้ประชาชนปรากฏโดยไม่ต้องปรากฏพร้อมๆกัน ผ่านการอ้างถึงประชาชน เสียงของประชาชน สิทธิของประชาชน อำนาจและการปกครองโดยประชาชน ตลอดเวลา ฉะนั้นการเมืองประชาธิปไตยจึงให้ความสำคัญ ในการสร้างพื้นที่ หรือ เวที ที่สามารถแก้ปัญหาของประชาธิปไตยเกี่ยวกับสิ่งผิดพลาดในระบบเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ให้เกิดขึ้นที่สำคัญสำหรับเรื่องซีแอร์ยังเห็นว่า หากมีการนับถูกรหรือนับรวมส่วนที่ไม่เป็นส่วนนี้การเมืองก็สิ้นสุดลง (เรื่องซีแอร์ 2552)

ในกรณีตัวอย่างของ “การสร้างพื้นที่ทางการเมือง” ในสังคมไทย โดยการสร้างกลุ่ม หรือ เครือข่าย บนอินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์ www.weareallhuman2.info ก็เป็นกลุ่มที่ทั้งเห็นด้วยและเห็นตรงข้ามทางการเมืองกับรัฐบาลนั้น มีการพูดถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น หรือ การเดินประท้วงชุมนุมบนท้องถนน ถือเป็นสร้างพื้นที่ทางการเมืองในการออกเสียงของผู้ที่ไม่สามารถออกเสียงให้เกิดบนพื้นที่ทางสังคมจริงได้ เนื่องจากต้องผ่านกระบวนการทางสังคมที่หยาบขึ้น ด้วยวิธีการของรัฐที่ออกกฎหมายมาควบคุม หรือ วิธีการอื่นนอกเหนือจากกฎหมายกำหนดโดยไม่ผ่านขั้นตอนอย่างถูกต้อง กำหนดมาให้ว่าใครมีสิทธิพูด กระทำอะไร อย่างไร บนพื้นที่สาธารณะ หรือใครจะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ เป็นการแบ่งแยกการรับรู้ของคนในสังคม เกิดความขัดแย้งไม่เสมอภาคเท่าเทียมในสังคม อย่างที่เรื่องซีแอร์ ได้มองว่าสังคมเป็นเรื่องของการจัดระเบียบสูงต่ำ และการครอบงำ การเก็บกดปิดกั้น และการปฏิเสธการดำรงอยู่ของการเมือง ที่โดยพื้นฐานสำหรับเรื่องซีแอร์เป็นลักษณะของสุนทรียศาสตร์การเมือง บนตรรกะของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

การสร้างกลุ่มบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ผ่านการใช้ “สื่อใหม่” กลายเป็นพื้นที่ใหม่ ในปัจจุบันอีกรูปแบบหนึ่งของการเมืองสุนทรียศาสตร์ในการทำทาบกับระบบของการรับรู้สังคมที่ (รัฐ) ได้มีการจัดระเบียบสูงต่ำและการครอบงำ การเก็บกดปิดกั้นและการปฏิเสธการดำรงอยู่ของการเมือง โดยสร้างการรับรู้ในสื่อใหม่ในลักษณะการแสดงออกทางการเมือง ให้เกิดการยอมรับ พูดได้ มองเห็นได้ สู่สาธารณะ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับสถานการณ์ทางการเมืองอย่างประชาธิปไตย เกิดการตั้งคำถาม และได้แย้งกับระบบทางสังคม นำไปสู่การเป็นปัญหาขึ้นมา เมื่อสังคมได้แบ่งแยกการรับรู้ของคนในสังคม ก็ย่อมที่จะเกิดสถานการณ์ของความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกิดขึ้น เกิดการสร้างตัวแทนเฉพาะกลุ่มและสร้างกลุ่มในลักษณะที่เรียกว่า “พวกเรา” เพื่อสร้างการรับรู้ การแสดงตัวออกมาเชื่อมความสัมพันธ์กับระบบการเมืองของกลุ่มคนที่ถูกนับเพื่อที่จะไม่นับรวม หากไม่มีกลุ่มที่คิดเห็นแตกต่าง ตั้งคำถามต่อระบบทางการเมือง วิพากษ์วิจารณ์การเมืองผ่านอินเทอร์เน็ต แต่พร้อมเห็นด้วยทุกส่วนของระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ในสังคม และต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สุนทรียศาสตร์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็สิ้นสุดลง การจัดการ และการรับรู้ทางการเมือง

เมืองก็กลายเป็นเรื่องเดียวกันหมด ไม่มีการตั้งคำถาม การโต้แย้ง หรือสงสัยอะไรกับกระบวนการของระบบทางการเมือง

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวถึงประเด็นปัญหา อธิปไตย ประเด็นผลประโยชน์แห่งชาติ และประเด็นลัทธิทุนนิยมทางการเมือง ว่าเป็นปัญหาในระดับเงื่อนไขของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย โดยมองว่าปัญหาเหล่านี้อาจไม่เกิดขึ้นเลย หากอำนาจอธิปไตยได้ย้ายที่สถิตมาอยู่ที่ปวงชน และประชาชนมีความผูกพันกันในฐานะสมาชิกของชาติ ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเอาการเอางานในการเลือกตั้งรัฐบาล ตรวจสอบควบคุมการใช้อำนาจของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสาธารณะ ส่วนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนั้นก็เคารพและรับฟังความคิดเห็นของสาธารณะ ถึงการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างจิตสำนึกในการใช้อำนาจ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำงานของระบอบประชาธิปไตย

เสกสรรค์ เสนอว่ามีความจำเป็นต้องปรับกระบวนการทัศน์ทางการเมืองคือ

1. ต้องมีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ใช้กันอยู่ยังไม่เพียงพอสำหรับการดูแลสังคมโดยรวม ต้องเพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจของประชาชน (Popular Participation) และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ของกลุ่มชน (Conflict Resolution) เข้าไปในระบอบเพื่อให้เวทีประชาธิปไตยเป็นพื้นที่เปิดสำหรับทุกคน

2. เมื่อมีการยอมรับกระบวนการทางการเมืองที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ สามารถยื่นยันสิทธิและผลประโยชน์ของตนได้โดยตรงไม่ต้องผ่านระบบผู้แทน รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่จะต้องย้ายฐานคิดเรื่องความชอบธรรมในกระบวนการใช้อำนาจเป็นฉันทามติที่เป็นรูปธรรมของประชาชน ผู้กุมอำนาจจะต้องเลิกใช้ชัยชนะในการเลือกตั้ง ในการตัดสินใจในทุกเรื่อง ต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้อง และค้นหาจุดสมมูลออกมาให้ได้ ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในประชาสังคม

3. ต้องยกเลิกการออกแบบเศรษฐกิจทั้งประเทศให้มีเพียงเส้นทางเดียว คือ เลิกใช้อำนาจรัฐรวมศูนย์มากำหนดแนวทางพัฒนาประเทศโดยไม่เหลือพื้นที่ให้กับทางเลือกที่แตกต่างหลากหลายในสังคม เปิดโอกาสให้ประชาชนมีแนวทางพัฒนาที่มากกว่ากระแสหลักเพียงกระแสเดียว ตอบสนองอัตลักษณ์ตลอดจนความแตกต่างหล่อมล้าประชาชนในพื้นที่ต่างๆ

เสกสรรค์ ยังแสดงทัศนะต่อว่า ต้องมีกระบวนการใช้อำนาจดังกล่าวโดยตรงโดยประชาชนหมู่เหล่าต่างๆ ซึ่งมากกว่ากระบวนการเลือกตั้ง และไม่น้อยไปกว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ตลอดจนการตัดสินใจในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขา และยังคงกล่าวถึง

การยกอ้างของเจอน ไชแนวกิดเสรีนิยมใหม่ว่าเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งในทางตรงกันข้ามเขากลับมองว่าเป็นเพียงประชาธิปไตยในหมู่ชนชั้นนำ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552)

กล่าวได้ว่า สถานการณ์ทางการเมืองในสังคมไทย ช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (หลังปี 2549 เป็นต้นมา) เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางชนชั้น ในเชิงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน เศรษฐศาสตร์การเมืองการต่อสู้ทางพื้นที่การเมือง ปัจจุบันสังคมไทยไม่ได้เป็นสังคมเกษตรกรรมที่เน้นการผลิตอาศัยแรงงานและที่ดินอย่างเดิมอีกต่อไป ผู้คนส่วนใหญ่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์ ที่หันหน้าเข้าสู่การปรับตัวของการทำงาน เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ในเมือง ฉะนั้นชีวิตของเขาต้องดำเนินไปภายใต้นโยบายของประเทศ พวกเขาจึงต้องการพื้นที่สำหรับ เสี่ยง และสิทธิ เพื่อการกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขามากขึ้น กล่าวคือพวกเขาไม่ใช่คนจนอย่างที่เคยเข้าใจ และไม่ใช่ชนชั้นกรรมาชีพ แต่พวกเขาเป็นคนกลุ่มใหม่ที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “ชนชั้นกลางระดับล่าง”

ในทำนองเดียวกันกับที่ มาร์กซ์ มองชนชั้นแรงงานในประวัติศาสตร์ทุนนิยม ที่วิธีการผลิตแบบโรงงาน ต้องการแรงงานค่าจ้าง กระทั่งนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบนายจ้างจากชนชั้นกรรมกรและลูกจ้าง ผ่านค่าจ้างในระบบอุตสาหกรรม ที่สร้างความลำบากต่อคนงานชนชั้นล่าง กระทั่งกลายเป็นการต่อสู้ทางการเมือง เรียกร้องความเป็นธรรม จึงไม่ใช่เรื่องแปลก หากย้อนกลับไปพิจารณา เหตุการณ์การชุมนุมทางการเมือง ระหว่างเดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม 2553 ที่ผู้คนส่วนใหญ่จากชนบทเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก และต้องการพื้นที่ในการต่อสู้เรียกร้องในระบอบประชาธิปไตย ขณะที่พื้นที่สาธารณะในการแสดงออกทางการเมืองในสังคมไทยยังคงมีอยู่อย่างจำกัด สื่อกระแสหลักก็อยู่ในการควบคุมของรัฐและทุน อีกทั้งไม่มีพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนเชิงอุดมการณ์ของพวกเขา (นิธิ เอียวศรีวงศ์ มติชนรายวัน 21 กรกฎาคม 2551) การเรียกร้องมีสิทธิ และสะท้อนเสียง พุด หรือการแสดงออกในเรื่องการเมืองถูกปิดกั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะสามารถพุดได้อย่างเปิดเผย ทว่ามีกระบวนการจัดระเบียบว่า ใครควรมีสิทธิอย่างไรในพื้นที่สาธารณะ อะไรเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ พุดได้ ทำได้ มองเห็นได้ (ร็องซีเยร์ Ranciere, 1999) เจอน ไชเหล่านี้ ด้านหนึ่งจึงนำไปสู่การออกมารวมตัวเรียกร้องทางการเมืองบนท้องถนน ในอีกด้านหนึ่ง ผู้คนที่เข้าถึงสื่อใหม่ได้ ก็หันมาใช้ในการสื่อสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต สร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ขึ้นมา กลายเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้าง สามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยตรง สื่อใหม่จึงกลายเป็นสื่อทางเลือกของผู้คนในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยไม่ต้องใช้ทุนจำนวนมาก มีความรวดเร็ว ในการสื่อสารนำเสนอความคิดเห็น หรือนำข้อมูลข่าวสารมาแลกเปลี่ยนซึ่งกัน อย่างไม่จำกัด ขณะเดียวกัน “รัฐตำรวจ” (แบบไทยๆ) ก็พยายามเข้ามากำกับจัดการ “พื้นที่สาธารณะ” ในโลกอินเทอร์เน็ตแบบใหม่นี้อย่างเข้มงวดมากยิ่งขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้กลุ่ม องค์กรต่างๆ แม้แต่ธุรกิจสื่อกระแสหลักเองก็หันมาใช้ประโยชน์จากสื่อใหม่ในโลกอินเทอร์เน็ตในการดำเนินธุรกิจสื่อ มากยิ่งขึ้นด้วย การต่อสู้ทางการเมืองผ่านสื่อใหม่ในสังคมไทย

เอาเข้าจริง จึงเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้ เสมือนสมรภูมิรบอีกแห่งหนึ่งระหว่าง รัฐ ทุน และภาคประชาสังคม

2.2 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Space)

เคนเนธ จอร์จ (Kenneth George) ได้เสนอแนวความคิดของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส เรื่อง ปริณทลสาธารณะ ว่าคือการที่ คนแต่ละคนมาพูดคุย สนทนา ถกเถียง ถึงปัญหาในเชิงสาธารณะ ซึ่งไม่ได้เป็นการมาพูดคุยถึงเรื่องส่วนตัว ปริณทลสาธารณะจึงอาจเป็นได้ทั้งในแง่ของสถานที่ หรือในบางโอกาส บางช่วงเวลา ยังถือเป็นปริณทลสาธารณะที่มีสื่อกลาง (mediated) ระหว่างตัวรัฐกับสังคม ฮาเบอร์มาสเองก็เสนอว่า ปริณทลสาธารณะมีหลายแบบ หลายประเภท และหลายเงื่อนไขปัจจัยของการเกิด สิ่งที่น่าสนใจคือการศึกษานในเชิงรายละเอียด หรือการเขียนงานเชิงชาติพันธุ์วรรณาเกี่ยวกับปริณทลสาธารณะเหล่านั้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

ประเด็นสำคัญในความคิดของฮาเบอร์มาส คือสิ่งที่เรียกว่า “ปริณทลสาธารณะแบบกระฎุมพีเสรีนิยม” (liberal bourgeois public sphere) ที่เกิดขึ้นในสมัย ศตวรรษที่ 18 และถูกแทนที่หรือเปลี่ยนรูปในเชิงโครงสร้างมาเป็น “ปริณทลสาธารณะสมัยใหม่” ในศตวรรษที่ 20 ที่ดำรงอยู่ในยุโรปและอเมริกาในปัจจุบัน เคนเนธ จอร์จ ตั้งข้อสังเกตว่า ฮาเบอร์มาส สนใจและใช้ข้อมูลศึกษาอยู่จำกัดเฉพาะแต่ในยุโรป ไม่ได้ดูถึงที่อื่นนอกเหนือไปจากนี้ ดังนั้นเราจึงไม่สามารถทักท้วงไปได้ว่า “ปริณทลสาธารณะ” ที่ฮาเบอร์มาสสนใจนั้นจะเป็นธรรมชาติของปริณทลสาธารณะ หรือการมีลักษณะทั่วไป เพราะในแต่ละแห่งจะมีความเฉพาะของตัวเองอยู่

นอกเหนือไปจากปริณทลสาธารณะแบบกระฎุมพีเสรีนิยมแล้ว ฮาเบอร์มาสยังได้กล่าวถึง ปริณทลสาธารณะแบบอื่นอีก เช่น พื้นที่สาธารณะที่ตัว “รัฐ” สร้างขึ้นมาเพื่อเฉลิมฉลอง หรือเป็นการสร้างความยอมรับนับถือและความนิยมชมชอบให้กับตัวของรัฐเอง พื้นที่สาธารณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในสังคมเผด็จการ นอกจากนั้นยังมีพื้นที่สาธารณะที่รัฐสร้างขึ้นมา ทว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐ ตัวอย่างของพื้นที่สาธารณะดังกล่าว เช่น การเลือกตั้ง อีกกรณีตัวอย่างหนึ่งของพื้นที่สาธารณะคือ พื้นที่สาธารณะของสังคมศักดินาในอดีต อันเป็นการใช้พื้นที่สาธารณะโดยรัฐในพิธีกรรม เพื่อเป็นการแสดงให้ไพร่ฟ้าได้ชื่นชมถึงความยิ่งใหญ่หรือความอลังการของตัวรัฐเอง

ฮาเบอร์มาส เสนอว่า ใน “ปริณทลสาธารณะแบบกระฎุมพีเสรีนิยม” นั้นจะมีวัฒนธรรมของการโต้เถียง ซึ่งในปริณทลสาธารณะแบบศักดินานั้น ไม่มี อย่างไรก็ตามจากปัจจัยทางด้านการเมืองและทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้ปริณทลสาธารณะสมัยใหม่ไม่ได้มีวัฒนธรรมของการโต้เถียงอีกต่อไป หากแต่เปลี่ยนรูปมาเป็นวัฒนธรรมของการบริโภคนิยม ดังเช่นที่

เกิดขึ้นในยุโรปและในอเมริกาปัจจุบัน ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเป็นผลของการร่วมมือกันระหว่างรัฐกับตลาด ในการเปลี่ยน civil society ให้กลายเป็น พื้นที่ของการบริโภค อย่างไรก็ตามการแยกตัวออกจากพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะทำได้อย่างเด็ดขาด เช่นเดียวกับการที่เราไม่สามารถที่จะแยกสังคมกับตลาดออกจากกันได้

ประเด็นสุดท้ายสำหรับความคิดของฮาเบอร์มาสคือ ปริมาณสาธารณะมีขึ้นมาเพื่อให้รัฐรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม (Accountability) ปริมาณสาธารณะจะเป็นพื้นที่ที่พลเมืองมาพูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เหตุผล ถึงเรื่องที่จะกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐจะรับฟัง ตอบคำถาม และรับผิดชอบต่อปัญหา หรือแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และยังเป็นเสมือนการควบคุมรัฐ เพื่อไม่ก่อให้เกิดการปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป ฮาเบอร์มาส เสนอว่า ปริมาณสาธารณะ ที่น่าสนใจศึกษาคือ ปริมาณสาธารณะแบบกระดุมพีเทรีนิม ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนรูปและเสื่อมสลายไป อันเนื่องมาจากความเข้มแข็งของรัฐและระบบทุนนิยม เมื่อปริมาณที่เคยเป็นเวทีของการถกเถียงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดี หรือเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์สุขของส่วนรวม ได้กลายมาเป็นพื้นที่ของการโฆษณา หรือการประชาสัมพันธ์ กลายเป็นเครื่องมือของรัฐ หรือตลาด

มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่ และอำนาจ ไว้ว่า พื้นที่และวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่มีหลายแบบ แต่พื้นที่ที่เขาสนใจนั้นได้แก่พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ชนิดอื่นๆ ที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สงสัย การสร้างความมั่นคง หรือไม่ก็สลายความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมลงพื้นที่ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่อื่นๆ เข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ขัดแย้งกับบรรดาพื้นที่เหล่านี้ไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่ง ฟูโกเห็นว่าพื้นที่แบบที่กล่าวถึงนี้มีอยู่ 2 ชนิดคือ

1. The Utopia “พื้นที่ในอุดมคติ” เป็นพื้นที่ในจินตนาการที่เชื่อมโยง หรือไม่ก็ขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (The Unreal Spaces)

2. Heterotopias “พื้นที่แบบพิเศษเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติและพื้นที่จริง (Real Spaces) ด้วยเหตุนี้ พื้นที่พิเศษจึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริงและมิติของพื้นที่ในอุดมคติรวมอยู่ด้วยกัน ฉะนั้น พื้นที่ชนิดนี้จึงเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่น อันได้แก่ สุสาน โบสถ์ โรงละคร บ้านพักคนชรา ค่ายทหารคุก และช่องนางโลม เป็นต้น โดยพื้นที่ชนิดนี้มีอยู่มากมายในสังคม แต่ไม่มีใครสนใจถึงความเป็นพื้นที่แบบพิเศษนี้

พื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ Heterotopias เป็นพื้นที่ที่อยู่ได้หลายมิติ โดยเป็นทั้งพื้นที่จริง และพื้นที่ในอุดมคติ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นได้ทั้งพื้นที่ (Space) สถานที่ (Place) ที่ตั้ง (Site) และเป็นตัวเชื่อมความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน ผ่านการทำหน้าที่ในการสร้าง

จินตนาการ เพื่อเปิดให้เห็นถึงพื้นที่จริงแบบต่างๆ ในสังคม และทำหน้าที่สร้างพื้นที่แบบอื่น ๆ ขึ้นมาด้วย โดยการปรากฏตัวของพื้นที่ชนิดพิเศษนี้ จึงเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่ เพราะการปรากฏตัวของพื้นที่พิเศษนี้เท่ากับการจัดลำดับความสำคัญ จัดระบบระเบียบชุดใหม่ พร้อมกับการปลดปล่อย ย่อยสลาย สั่นคลอนบรรดาระบบระเบียบที่เกี่ยวกับพื้นที่ ที่ดำรงอยู่เดิมลงด้วย

ฉะนั้น Heterotopias ในพื้นที่นี้กลายเป็นสนามทางอำนาจให้กับบุคคลต่างๆ เข้ามาช่วงชิงอำนาจในสังคม มนุษย์เป็นเพียงกลไกของอำนาจ อำนาจถูกใช้ผ่านมนุษย์ มนุษย์เป็นผลผลิตของอำนาจในการจัดระเบียบหรือวินัยในสังคม เก็บกดปิดกั้นในรูปของกฎหมายให้กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาไป เป็นการควบคุมอย่างต่อเนื่องและแนบเนียน ส่วน “ความจริง” พูโกเห็นว่าไม่อาจแยกออกจากเรื่องของอำนาจ ทุกสังคมจะมีระบอบว่าด้วยความจริง ผ่านสถาบันที่เป็นกลไกของสังคม เป็นประเด็นปัญหาหลักที่ถกเถียงกันในแวดวงการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ เวทีการต่อสู้ของคนในสังคมกลายเป็นบทบาทของคนในสังคมที่สามารถเชื่อมโยงกับสังคมคนส่วนใหญ่ และกลไกที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการผลิตความจริงในสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสิน โสภาร, 2548: 182-185) ในทฤษฎีของพูโก ความจริงกับอำนาจจึงแยกกันไม่ออก มีการเกิดพื้นที่ในโลกเสมือนบนสื่ออินเทอร์เน็ตทำให้พื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะเริ่มแยกจากกันไม่ออก สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเวทีสำคัญที่ทำให้สามารถแสดงตนต่อสาธารณะได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือสำหรับเปิดพื้นที่ทางความคิดในเว็บบอร์ดบนพื้นที่เสมือนจริงเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง

2.3 แนวคิดสื่อใหม่ (New Media)

การสื่อสารได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นพลังในการพัฒนาประเทศ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นหรือทัศนคติของบุคคล อาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในวิถีและแบบแผนความเป็นอยู่ในสังคม การสื่อสารทางการเมืองเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาการเมือง คือ ทำให้ประชาชนได้รับรู้และเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจการเมือง อาจก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นับเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบการเมือง จะทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้ถึงความต้องการของประชาชน และสามารถตอบสนองประชาชนได้อย่างฉับไว (ณัฐกานต์ กุลณรงค์ 2550 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 209-210)

ขณะที่กระบวนการสื่อสารในสังคมการเมืองไทย ได้มีการพัฒนานำเครื่องมือสื่อสารเทคโนโลยีมาใช้ผ่านสถาบันองค์กร เช่น โรงเรียนในเรื่องการศึกษา รัฐไทยเห็นว่าการพัฒนาบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดแบบแผนพัฒนาประเทศ ที่บุคคลในรัฐจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม โดยการกำหนดแบบแผนเพื่ออบรม ปลุกฝังวินัย และระเบียบ ของบุคคลและสถาบัน กำหนดแบบเรียนในแผนการศึกษา กำหนดสื่อในการรับรู้ชีวิตประจำวัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือ สื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต เพื่อควบคุมสถาบันทางสังคม เป็นต้น นับได้ว่ากระบวนการสื่อสารทางการเมืองปัจจุบัน การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการ ต่อสู้ทางการเมืองของแต่ละฝ่าย เป็นการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมนูปแบบใหม่ (New Social Network) ของสื่อทางเลือก ไม่ใช่แต่เพียงสื่อหลักอย่างในอดีตเท่านั้น เนื่องจากคนในสังคมไทยเริ่มหันมาให้ความสนใจต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้น และต้องการพื้นที่ที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ทำให้เกิดความประเด้นความต้องการการสร้างพื้นที่สาธารณะ การแลกเปลี่ยน การแสดงความเห็น ประสบการณ์อย่างใช้ได้จริงออกสู่สาธารณะ โดยไม่ปิดกั้นจากอำนาจ

สำหรับการเกิดขึ้นของสื่อกับ "พื้นที่สาธารณะ" สามารถพิจารณาแบ่งได้เป็น 3 สมัย ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543, 183-185)

1. ยุคแรก ประเภทของการสื่อสารและสื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่เอื้อต่อการเกิด communication rationality ตามแนวคิดของ ฮาบามาส แต่เมื่อหนังสือพิมพ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นเชิงธุรกิจ และสนใจที่จะขายผู้อ่านให้แก่โฆษณามากกว่า หนังสือพิมพ์ก็เริ่มห่างหายจากภารกิจดังกล่าว

2. ยุคที่สอง ยุคของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุและโทรทัศน์นั้นได้เข้ามาทำหน้าที่สร้างพื้นที่สาธารณะได้น้อยมาก เนื่องมาจากรูปแบบการใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์เป็นสื่อที่ใช้อยู่ภายในบ้านแบบส่วนตัว / เป็นครอบครัว (domestic media) และแม้ว่าจะเป็นสื่อที่มีความเร็วว่าหนังสือพิมพ์ แต่ก็มีลักษณะแตกแยก ประเด็นต่างๆ เข้ามาสู่ความสนใจแล้วก็ถอยห่างออกไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นการเปิดตัวของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ก็ยังค่อนข้างเน้นหนักไปทางเป็นสื่อเพื่อความบันเทิงมากกว่าการถกเถียงทางการเมือง

3. ยุคที่สาม หรือยุคปัจจุบัน เป็นยุคของการสื่อสารเสมือนจริง (virtual communication) โดยมีสื่อคอมพิวเตอร์เข้ามาเป็นสื่อกลาง ในด้านหนึ่ง การสื่อสารแบบเสมือนจริงนี้จะป็นรูปแบบการรื้อฟื้นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) ขึ้นมาใหม่ เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสนทนาพูดคุยกันได้แบบตัวต่อตัว ข้อที่แตกต่างไปจากการสื่อสารแบบเผชิญหน้าอย่างเดิมก็คือ การเผชิญหน้านั้นเป็นการเผชิญกันในโลกของคอมพิวเตอร์ (cyberspace) ไม่ใช่โลกของกายภาพ

ข้อแตกต่างระหว่างการสื่อสารผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือ “สื่อใหม่” กับการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนตามประเพณี (traditional media) เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ก็คือ การสื่อสารผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์นั้นเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two way) ในขณะที่หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ จะเป็นการสื่อสารทางเดียว นอกจากนี้ โดยเปรียบเทียบแล้ว ผู้ที่จะเข้ามาใช้สื่อใหม่ ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ จะต้องมีส่วนร่วมอย่างเอาการเอางาน (active participation) มากกว่าการเข้ามาใช้สื่อมวลชน การสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ทำให้พื้นที่สาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชนออนไลน์หรือสังคมไซเบอร์สเปซ (The public sphere in cyberspace) ได้กลายเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (electronic marketplace) ประชาชนสามารถท่องไปยังเว็บต่างๆ ได้ ทำให้เกิดการตีความหมายใหม่ตามแนวคิดของ ฮาบามาส คือ “สื่อใหม่” ถูกมองว่าทำให้พื้นที่ส่วนบุคคล (sphere of private people) มาเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่การนำเสนอความเสมอภาคระหว่างสมาชิก ซึ่งรวมถึงการถกเถียงโดยอาศัยประสบการณ์ส่วนบุคคลในการใช้หรือเริ่มจากการตีความข้อมูลที่ได้นำเสนอผ่านระบบสื่อ (มณฑกานต์ ตปนิยางกูร, 2545: 24)

การสื่อสารทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อ “ผู้ใช้” โดยผู้ใช้ผู้บริโภคข่าวสารเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร ไปในเวลาเดียวกัน ในการแลกเปลี่ยนความเห็นในประเด็นสถานการณ์ต่างๆ ที่สนใจ ผู้ใช้สามารถสืบค้นข้อมูล ตีความข้อมูลข่าวสารโดยผู้รับสารอาจเปิดรับสารผ่านกระบวนการเลือกเปิดรับข่าวสาร ที่จะทำหน้าที่ในการกรองข่าวสารในการรับรู้ของคน ซึ่งแบ่งได้ 3 ขั้นตอน (Klapper, 1960 อ้างใน ศุภลักษณ์ หนูนภักดี เลาทองคำ, 2546) คือ

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure Or Selective Attention) คือ การที่บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาและสนองความต้องการของตน โดยใช้สนับสนุนทัศนคติที่มีอยู่เดิม และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับตน ซึ่งจะก่อให้เกิดความไม่สบายใจที่เรียกว่าความไม่สอดคล้องทางด้านความเข้าใจ (Cognitive Dissonance)

2. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองที่บุคคลจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความข้อมูลข่าวสาร ที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ ประสบการณ์เดิมของตน ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง สภาวะร่างกายหรืออารมณ์ในขณะนั้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกให้ความสนใจเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่สอดคล้องกับความต้องการ ทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของตน ทั้งยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของข่าวสารในส่วนที่ต้องการจะจำเข้าไปเก็บไว้เป็น ประสบการณ์เพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่อไปและพยายามจะลืมในส่วนที่ต้องการจะลืม

การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นการรับรู้แบบใหม่ และเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของผู้คนได้ เนื่องจากสื่อเป็นตัวกำหนดและควบคุมการรับรู้ของบุคคลได้โดยตรง บุคคลจะปรับตัวและปรับเปลี่ยนกระบวนการรับรู้ เพื่อให้เข้ากับลักษณะของสื่อ นั้น เช่น อินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ของบุคคลได้ง่าย ขณะเดียวกันผู้ใช้อินเทอร์เน็ตยังสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับและผู้ส่งสาร พื้นที่สื่อสารสาธารณะอย่างเช่นอินเทอร์เน็ตจึงเหมาะสมต่อการรับรู้ข่าวสารในยุคปัจจุบัน ผ่านกระบวนการการเลือกเปิดรับข่าวสาร ที่ช่วยให้บุคคลเลือกเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสาร โดยผ่านกระบวนการกลั่นกรองที่บุคคลจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ สอดคล้องกับความต้องการ ทักษะคิด ความเชื่อดั้งเดิม หรือประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยแนวคิดการเมืองประชาธิปไตย และแนวคิดพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก กล่าวคือ สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงของยุคการสื่อสาร สามารถสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของการเปิดพื้นที่สาธารณะ สำหรับการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ต่อประเด็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นำไปสู่พื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมืองบนสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผ่านมา ของกลุ่มที่คิดว่าตนไม่มีสิทธิหรือส่วนร่วมทางการเมือง โดยการแสวงหาพื้นที่การสื่อสารใหม่ ที่ไม่ต้องพึ่งสื่อมวลชนกระแสหลักเดิม นับเป็นการสร้างกระบวนการการรับรู้แบบใหม่ของประสบการณ์ของบุคคล กลุ่มบุคคลที่เคยเป็นเพียงแค่ผู้รับสารจากสื่อทางเดียวอย่างสื่อกระแสหลักอย่างในอดีต เริ่มหันมาใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้น เนื่องจากสามารถโต้ตอบได้ (Two way) สร้างเนื้อหา ข่าวสารด้วยตนเอง เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างเสรีภาพ สามารถสร้างอำนาจในการสื่อสารให้กับกลุ่มคนที่ต้องการขยายพื้นที่ของการสื่อสาร โดยไม่ต้องพึ่งสื่อกระแสหลักเพียงด้านเดียว นำไปสู่พื้นที่สาธารณะที่ทำหน้าที่ทางประชาธิปไตยได้สมบูรณ์ ระหว่างระบบของสื่อ ระบบการเมือง และประชาชนทั่วไป โดยที่ฝ่ายประชาชนได้รับประโยชน์มากขึ้น

อย่างไรก็ดี ในความเป็นพื้นที่สาธารณะและเสรี ดังกล่าวนี ในการแสดงความคิดเห็น หรือสร้างเนื้อหา เกี่ยวกับข่าวสารด้วยตนเองนั้น จำเป็นต้องมีจรรยาบรรณในการเผยแพร่ข่าวสาร หรือการแสดงความคิดเห็นนั้น โดยผู้เผยแพร่ข่าวสาร หรือแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่อินเทอร์เน็ตนั้น ต้องรับผิดชอบต่อเนื้อหาของตนเองอย่างมีจรรยาบรรณในข้อเท็จจริง โดยไม่นำไปสู่การละเมิดหรือการหมิ่นประมาทบุคคลอื่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า สิทธิเสรีภาพในการใช้พื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องสำคัญแก่ทุกคน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องหวังว่าสิทธิเสรีภาพจะทำให้ พื้นที่สาธารณะไร้ระเบียบ เพราะไม่มีพื้นที่สาธารณะที่ไหนในโลกที่ไม่มีกฎหมาย หรือแบบแผนประเพณีกำกับ

ประการแรกก็คือ พื้นที่สาธารณะเก่าหายไป ในขณะที่คนเข้าถึงพื้นที่สาธารณะอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นได้ยาก หรือต้องเข้าไปภายใต้การกำกับอย่างเข้มงวดรัดกุมจากฝ่ายผู้มีอำนาจ จนทำให้พื้นที่เหล่านั้นไม่ได้เป็น "สาธารณะ" จริง

ประการที่สองก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันของคนกลุ่มต่างๆ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะนั้น เปิดให้เฉพาะการแสดงในเชิงพาณิชย์เท่านั้น ศิลปะที่สร้างนอกธุรกิจบันเทิงไม่มีพื้นที่สาธารณะของตนเองที่จะเผยแพร่ได้ ประชาชนระดับรากหญ้าไม่สามารถเปิดประเด็นใหม่หรือมุมมองใหม่จากฝ่ายของตนสำหรับเป็นนิตติสารณะ

อย่างไรก็ตาม ได้แสดงความเห็นว่าพื้นที่ซึ่งเกิดใหม่ก็ไม่ได้เปิดกว้างแก่กิจกรรมทุกอย่าง ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจอย่างใกล้ชิด (<http://www.unix.oit.umass.edu>)

อุบลรัตน์ ศิริชูศักดิ์ กล่าวถึงประเด็นที่เป็นใจกลางของปัญหาสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารในสังคมไทยเกี่ยวกับสื่อใหม่ที่กำลังเปิดพื้นที่ให้คือ สิทธิในการสื่อสาร หมายถึง สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิดังกล่าวแม้ว่ารัฐได้ยอมรับในหลักการ เช่น มีบทบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ และมีกฎหมายรองรับ คือ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ แต่ในทางปฏิบัตินั้น รัฐไม่ได้เปิดให้มีการใช้สิทธิได้จริงในหลายๆเรื่อง อุบลรัตน์ได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ที่ “สื่อใหม่” (new media) ได้สะท้อนให้เห็นว่า ประเด็นพื้นที่สาธารณะสำหรับข้อมูลข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในสื่อระบบปัจจุบันมีปัญหา อันนำไปสู่การเปิดพื้นที่ใหม่แสวงหาพื้นที่การสื่อสารใหม่ โดยไม่รื้อสื่อมวลชนกระแสหลักเดิมเอื้อเฟื้อพื้นที่ให้อีก แต่ไม่ได้หมายความว่า “สื่อใหม่” จะแทนที่สื่อหลักเสียทีเดียว

“สื่อใหม่” ที่สะท้อนถึงภาวะที่เป็นปัญหาของการสื่อสารในสังคมไทยสองประการคือ พื้นที่สาธารณะทางการเมือง และเสรีภาพในการสื่อสาร เป็นหลักใหญ่ใจความแห่งประเด็นปัญหาว่าด้วยการสื่อสารในประเทศ และเห็นว่า ระบบปัจจุบันมีปัญหา ทั้งในด้านการควบคุมโดยรัฐ การเจาะกลุ่มผู้รับบางกลุ่มของระบบทุนที่ดำเนินการสื่อ (เช่น สื่อหลัก) การควบคุมการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่คัดค้านอำนาจรัฐ และการควบคุมการเปิดพื้นที่สื่อใหม่ กรณีการต่อสู้ทางการเมืองในสื่อที่ผ่านมา เห็นว่าเป็นการต่อสู้ของกลุ่มที่คิดว่าตัวเองไม่มีสิทธิมีเสียงทางการเมือง หรือไม่ได้รับความเป็นธรรมทางการเมืองโดยการพยายามขยายพื้นที่สาธารณะสำหรับการแสดงความคิดเห็นของกลุ่ม เพื่อการเชื่อมต่อสมาชิกกลุ่ม หรือเพื่อการขยายสมาชิกให้กว้างขวางออกไป

กรณีที่รัฐทำการปิด 36 เว็บไซต์ ตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน 2553 และต่อมามีการออกประกาศของกระทรวง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เรื่องห้ามเผยแพร่ภาพและวิจารณ์การใช้กำลังทหารติดอาวุธสงครามสลายการชุมนุมจนเป็น เหตุให้มีการบาดเจ็บและเสียชีวิต

ในวันที่ 10 เมษายน 2553 จึงถือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างรุนแรง เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ารัฐกำลังเป็นรัฐเผด็จการ เนื่องจากไม่คำนึงว่าการปิดกั้นนี้จะยังก่อให้เกิดความขัดแย้งขยายวงกว้างในสังคมไทย รัฐอาจมองว่าการปิดเว็บไซต์เป็นวิธีการที่ถูกต้องในการระงับความขัดแย้ง การ ปิดกั้นข่าวสาร ปิดกั้นการสื่อสารในสื่อทางเลือก จะยังทำให้กลุ่มคนที่ไม่สามารถสื่อสารด้วยช่องทางการสื่อสารทั่วไป รู้สึกถึงการถูกกดทับ ตอกย้ำความไม่เท่าเทียมกันในสังคมมากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความจริงจากทางภาครัฐว่า รัฐได้ยอมรับในหลักการของการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ในการแสวงหาพื้นที่สาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติ รัฐไม่ได้เปิดให้มีการใช้สิทธิได้จริง เพราะสื่อในสังคมไทยถูกจำกัด สื่อกระแสหลักอาจถูกจำกัดด้วยระบบทุน ขณะที่สื่อของรัฐก็ถูกจำกัดด้วยระบบทางการเมือง สื่อของประชาชนก็ถูกจำกัดด้วยระบบของการเงิน และความรู้ที่จะมาตั้งองค์การของตัวเอง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ 2554: 25-34) ขณะที่รัฐได้แต่มุ่งสื่อสารกับประชาชนเพียงด้านเดียว สื่อหลักที่รัฐบาลใช้คือโทรทัศน์ (ช่อง “ฟรีทีวี”) ซึ่งอยู่ในการควบคุมของรัฐเองทั้งหมด โดยหาว่าไม่ว่าพฤติกรรมการบริโภคสื่อของผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก ฟรีทีวี เป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในหลายๆทางเลือก ไม่ว่าจะเป็นเคเบิลทีวีหรือจานดาวเทียม ตลอดจนหนังสือพิมพ์และสื่อทางเลือกต่างๆ ในอินเทอร์เน็ต ทำให้กลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางๆ เริ่มรู้สึกถึงการถูกจำกัดสิทธิในการปิดกั้นข่าวสารที่ตนควรจะได้รับตาม สิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญ จึงนับเป็นผลลบแก่ตัวรัฐเอง อีกทั้งในความเป็นจริงโลกไซเบอร์ยังมีหนทาง แห่งการทะลุวงโลกแห่งการปิดกั้นอีกมากมาย ดังนั้นจึงมีเพียงคนที่สนับสนุนรัฐเพียงน้อยนิดเท่านั้นที่พร้อมจะเชื่อ และรับรู้ข่าวสารผ่านทางฟรีทีวี ส่วนประชาชนผู้ตื่นตัวทางการเมืองจำนวนมากนั้น ได้หันไปหาสื่อทางเลือกอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อชวนขยายตัววงรับรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อใช้ในการพิจารณาประกอบ การตัดสินใจของตน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

1. มีสัญญาณบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้คนส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารและแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อที่ไม่อยู่ในกระแสหลักมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ เว็บไซต์ต่างๆ ซึ่งมีผู้ใช้เวลาส่วนตัวในแต่ละวันเข้าไปอ่านหรือเขียนกันมากขึ้น ฉะนั้นสื่อทางเลือกน่าจะเป็นทางออกบางประการสำคัญๆ ที่ควรนึกถึง

สื่อทางเลือก หมายถึง สื่อทุกชนิดที่ไม่เดินตามหนทางของสื่อกระแสหลัก กล่าวคือไม่ได้จัดทำโดยมุ่งกำไรทางธุรกิจ หรือถูกควบคุมโดยภาครัฐ

2. เราจำเป็นต้องสร้างพื้นที่สาธารณะใหม่ที่ไมถูกทุนครอบงำ ให้เป็นสื่อทางเลือกสำหรับคนได้ใช้ให้มากขึ้น เช่นเว็บไซต์บางแห่งมีผู้เข้าไปอ่านและมีส่วนร่วมจำนวนมาก เป็นสัญญาณว่าเว็บไซต์กำลังกลายเป็นสื่อทางเลือกที่มีความสำคัญมากขึ้น

3. การจัดวงเสวนาในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมบางอย่างสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาโดยอัตโนมัติ เช่น การจัดนิทรรศการบางเรื่อง อาจนำไปสู่ประเด็นทางการเมืองหรือสังคมบางอย่างได้ โดยมีการนำเอาประเด็นเหล่านี้ไปอภิปรายกันต่อในสื่ออื่นๆ รวมทั้งสื่อกระแสหลักด้วย

4. การฟื้นฟูชุมชน คือการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นเองที่ก่อให้เกิดบทบาทใหม่ของชุมชนในพื้นที่สาธารณะ บทบาทนี้ก็เปิดหรือย้าประเด็นขึ้นในพื้นที่สาธารณะของประเทศไทย เท่ากับเป็นการสร้างสื่อที่อยู่นอกการควบคุมของทุนขึ้นมาพร้อมกัน (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ 2548: 62-75)

ในสังคมประชาธิปไตย ความเจริญก้าวหน้าและการแพร่กระจายของเทคโนโลยี การสื่อสาร เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว และมีช่องทางเลือกในการรับรู้ข่าวสารได้มากขึ้น ทำให้รัฐไม่สามารถปิดบังและเสนอข่าวสารด้านเดียวแก่ประชาชน เหมือนที่เคยกระทำมาในอดีตได้อีก ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนช่วยผลักดันให้สภาพสังคมการเมือง ทักษะคิดและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในทางการเมืองประชาชนเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สามารถกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในทางการเมืองและในที่สุดประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองด้วยความกระตือรือร้นอันส่งผลไปถึงการพัฒนาในด้านอื่นๆต่อไป (บุญทริการ เจียงเพชร, 2543)

2.4 แนวคิดการใช้สื่อ (Media Uses)

ใน ชีวิตข้างถนน (2543) ซึ่งเป็นงานศึกษาการบริโภคสื่อในแนววัฒนธรรมศึกษาวสันต์ ปัญญาแก้ว ได้สรุปและสังเคราะห์ แนวคิดการใช้สื่อ ไว้ว่า แนวคิด “การใช้สื่อเพื่อตอบสนองความพึงพอใจ” ก่อตัวขึ้นภายใต้การนำของกลุ่มนักวิชาการด้านสื่อมวลชนศึกษาอเมริกัน อาทิ เอลิฮู แคต (Elihu Katz) เจย์ บลูมเลอร์ (Jay G. Blumler) และ คาร์ล โรเซนเกรน (Karl-Erik Rosengren) จากแนวคิดพื้นฐานที่ว่าเนื้อหาข่าวสารจากสื่อสมัยใหม่ไม่อาจจะก่อผลกระทบใดๆ ต่อผู้คนหรือใครก็ตามที่ไม่ได้ใช้สื่อเหล่านั้นในชีวิตประจำวันของพวกเขา นักวิชาการกลุ่มนี้เสนอว่า การศึกษาผลกระทบของสื่อต้องเปลี่ยนแง่มุมใหม่ด้วยการหันมาพิจารณาผ่านคำถามสำคัญที่ว่า “ผู้คนทำอะไรกับสื่อบ้าง?” (What people do with the media?) แทนการมองปัญหาตามการศึกษาแบบเดิมที่มักจะมองว่า “สื่อก่อผลกระทบอะไรต่อผู้คน?” (What media do to people?) นี้ ก็ คื ำ ญ จากการบุกเบิกของกลุ่มนักวิชาการแนวการใช้สื่อเพื่อสนองตอบความพึงพอใจก็คือ การผลักดันให้ วงวิชาการด้านสื่อมวลชนศึกษาหันมามุ่งให้ความสำคัญต่อการพิจารณา

1. มิติพลังที่สร้างสรรค์ของปัจเจกในฐานะนักถอดรหัสที่ตื่นตัว
2. การทำหน้าที่ของสื่อสมัยใหม่แขนงต่างๆ ต่อผู้ที่ใช้มัน

3. เจื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องต่อการใช้สื่อนั้นๆ กระทั่งนำมาสู่ความสนใจต่อการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาภายใต้การตั้งคำถามสำคัญที่ว่าผู้ “ใช้” สื่อสมัยใหม่เพื่อตอบสนองความพึงพอใจในชีวิตประจำวันของพวกเขาและเพื่อที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของพวกเขาเองกับสิ่งแวดล้อมรอบข้างอย่างไรเป็นสำคัญ

งานศึกษาชิ้นสำคัญของนักวิชาการกลุ่มนี้คือผลงานของ เดนนิส แม็คควอล (Denis McQuail) เจย์ บลูมเลอร์ และจอห์น บราวน์ (John Brown) ซึ่งได้พยายามศึกษาแยกแยะมิติต่างๆ ของการใช้สื่อโทรทัศน์ในระดับชีวิตประจำวันของผู้คนชาวเมือง (ในสังคมตะวันตก) ไว้ได้อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้โดยจำแนกออกเป็น 4 ประเภทด้วยกันคือ

1. การใช้สื่อเชิงบันเทิง (Diversion) หรือการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อ “หลีกหนี” (escape) ออกจากปัญหาหรือกิจกรรมการทำงานที่ปัจเจก/ผู้ชมประสบอยู่จริงในชีวิตประจำวัน รวมถึง การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการปลดปล่อยอารมณ์ความตึงเครียดชั่วขณะหนึ่ง
2. การใช้สื่อเชิงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Personal relationships) หรือการใช้สื่อโทรทัศน์เชิงอรรถประโยชน์ทางสังคม เช่น การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นผ่านบทสนทนาหรือการเปิดโทรทัศน์เป็น “เพื่อนคุย” แก่เหงา
3. การใช้สื่อเชิงอ้างอิงถึงอัตลักษณ์ (Personal identity) หรือการใช้เนื้อหา/รายการโทรทัศน์เพื่ออ้างอิงกับอัตลักษณ์/ตัวตนบางด้านของผู้ชมเอง (reality exploration) รวมไปถึงการใช้เนื้อหา/รายการโทรทัศน์เพื่อสนับสนุนหรือธำรงไว้ซึ่งค่านิยมทางสังคมของตนเอง
4. การใช้สื่อเชิงสืบสวนตรวจสอบ (Surveillance) หรือการใช้เนื้อหา/รายการโทรทัศน์เพื่อตรวจสอบ “ระแวงระวัง” ภัยอันตรายต่างๆ (เช่น ข่าวพยากรณ์อากาศ) จนถึงการตรวจสอบ “ความรู้” ข้อเท็จจริงบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของพวกเขา (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2543: 3-5)

ในรายงานการวิจัยเรื่อง Good morning Chiang Mai การบริโภคข่าวสารของชาวเชียงใหม่ยุคโลกาภิวัตน์ (2543) รศ.ธีรภัทร วรรณฤมล และ วสันต์ ปัญญาแก้ว ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการใช้สื่อ ในการศึกษาการบริโภคข่าวสารทางสถานีวิทยุของผู้ฟังในเมืองเชียงใหม่ โดยเสนอว่า ในการทำความเข้าใจกิจกรรมการฟัง/ใช้ สื่อวิทยุในระดับชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้ฟัง จำต้องพิจารณาว่า กิจกรรมการใช้สื่อสมัยใหม่ของผู้นั้นเป็น การใช้เชิงสังคม กล่าวคือภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะหนึ่งๆ สื่อวิทยุ อาจถูกบุคคลทำการตีความให้ความหมาย (interpreting) ทั้ง ในแง่ที่เป็น ตัวสื่อกลาง (หรืออุปกรณ์/เครื่องใช้) และหรือ เนื้อหา/ข่าวสาร ที่พวกเขาจะนำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาพบว่า การใช้

สื่อวิทยุ เพื่อบริโภคข่าวสารของกลุ่มผู้ฟัง อาจตีความได้ว่าเป็นการใช้สื่อเชิงสังคม ซึ่ง ยังอาจแยกพิจารณาออกเป็น 2 แง่มุมด้วยกันคือ

(1) **การใช้ในเชิงโครงสร้าง (structural uses)** กล่าวคือ ในแง่นี้ เครื่องรับวิทยุ อาจถูกผู้ฟัง “ใช้” เพื่อสรรค์สร้าง “สภาพแวดล้อมแบบใหม่” ขึ้น มา เช่น การเปิดรับฟัง รายการวิทยุเพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงาในยามเช้า หรือระหว่างขับรถอยู่บนท้องถนน หรือการใช้รายการวิทยุเป็น “ตัวจัดการ” (organizer) เวลา/กิจกรรมในชีวิตประจำวัน จนไปถึงการใช้สื่อวิทยุเป็นตัวสรรค์สร้างบรรยากาศการทำงานในแต่ละวัน เป็นต้น

(2) **การใช้ในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคม (relational uses)** กล่าวคือ ในแง่นี้ทั้งเนื้อหา ข่าวสาร และสื่อวิทยุ (ในฐานะตัวกลาง) อาจถูกผู้ฟัง “ใช้” เป็น “คลังข้อมูล/ความรู้” หรือเป็นตัวสื่อกลางในการสนทนากับคนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้าน คนแปลกหน้าที่พบปะในแต่ละวัน เช่น ระหว่างเพื่อนร่วมงาน อาจารย์กับนักศึกษา มักเทศก์กับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ หรือข้อมูลข่าวสารจากรายการวิทยุอาจกลายเป็น “ความรู้” เพื่อตรวจตราระเบียงระวังอันตรายต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การฟัง รายการเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร การใช้บริการจากร้านค้า คอมพิวเตอร์ หรือแม้แต่การติดตามรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับตลาดหุ้น หรือการวิเคราะห์ราคาหุ้นของนักธุรกิจ มากไปกว่านั้น “ข่าวสาร” จากระายการวิทยุ ยังอาจกลายเป็นความรู้สำคัญในการตรวจสอบความถูกต้องหรือความจริงบางประเด็นปัญหา เช่น ข่าวสารวิทยาการทางการแพทย์ การเกษตร และหรือ ผลงานวิจัยทางวิชาการ ที่รายการวิทยุนำเสนอ เป็นต้น

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญทริกา เจียงเพ็ชร (2543) ศึกษา “พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชนสื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ ทัศนคติ และกิจกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้ อินเทอร์เน็ต” พบว่า อินเทอร์เน็ตสามารถตอบสนองสิทธิ และเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้เป็นอย่างดียิ่งไปกว่าสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ การเปิดรับข่าวสารการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นการติดตามข่าวสารผ่านเว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์รายวันต่างๆ เน้นการติดตามข่าวสารการบริหารประเทศของรัฐบาล มีการใช้กระดานข่าวในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพบว่าผู้ที่เปิดรับข่าวสารการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นผู้ที่มีความสนใจทางการเมือง และมีความกระตือรือร้นที่จะไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งด้วย โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (76.2%) ติดตามข่าวสารการเมืองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตประมาณ 3 ครั้ง/

ลัปดาห์ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (63.5%) ใช้กระดานข่าวเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ยุทธพร อิศรชัย (2544) ศึกษา “อินเทอร์เน็ตกับการเมืองไทย” พบว่า การขยายตัวของโลกาภิวัตน์และอินเทอร์เน็ตได้มีอิทธิพลและสร้างผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมเกิด “การหลั่งไหลของทุนและข้อมูลข่าวสาร” เข้าสู่ทุกส่วนของประเทศไทย ส่งผลให้การรับรู้ข่าวสารมีความรวดเร็วและลักษณะคล้ายคลึงกันทั่วโลก เกิดเป็นลักษณะ “หมู่บ้านโลก” อินเทอร์เน็ตกับการเมืองไทย สื่ออินเทอร์เน็ตถูกใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 ประชาชนส่วนใหญ่มีการติดตามข่าวสารการเมืองทั่วไป และข่าวสารทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองจากสื่ออินเทอร์เน็ตทำให้ประชาชนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านทางเว็บไซต์ หรือโปรแกรมสนทนาต่างๆ ได้ อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารของอินเทอร์เน็ตส่งผลต่อระบบสังคมทางการเมืองในแง่การเพิ่มช่องทางเลือกในการรับรู้ข่าวสารประชาชนให้มากขึ้น ส่วนในระดับบุคคลนั้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดทัศนคติ ตลอดจนจิตสำนึกทางการเมืองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องพรมแดน รัฐบาล อำนาจอธิปไตย แต่กลับพบว่าสื่ออินเทอร์เน็ตช่วยสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กับคนบางกลุ่มเท่านั้น (ขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการศึกษา, อาชีพ และรายได้) กล่าวคือ กลุ่มที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และปริญญาโทมีการรับรู้ข่าวสารการเมืองจากสื่ออินเทอร์เน็ตมากที่สุด และกลุ่มนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 5,000-10,000 บาท/เดือน มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในระดับสูงเช่นกัน

ปัทมาธิ์ โขรัมย์ (2547) ศึกษา “คุณลักษณะประชาธิปไตยในการสื่อสารผ่านเว็บบอร์ด” พบว่า การรับรู้ต่อเว็บบอร์ดในการเป็นพื้นที่ที่สามารถส่งเสริมให้เว็บบอร์ดพัฒนาสังคมประชาธิปไตยได้ ได้แก่พื้นที่สื่อสารแสดงความคิดเห็นโดยใช้ข้อมูลและเหตุผล พื้นที่สื่อสารแสดงความคิดเห็นตามที่คิดและต้องการแสดงออก พื้นที่ติดตามสถานการณ์ปัจจุบัน รับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ และพื้นที่รับฟังความคิดเห็นของผู้ใช้เว็บบอร์ดหรือสำรวจสาธารณมติ มีความสัมพันธ์เชิงบวกในการใช้เว็บบอร์ดที่สอดคล้องกับการสื่อสารอย่างเป็นประชาธิปไตยที่ระดับนัยยะสำคัญ ในขณะที่การรับรู้ของเว็บบอร์ดในด้านลบว่าเป็นพื้นที่ทางธุรกิจ โฆษณา พื้นที่ขายสินค้า พื้นที่ปลดปล่อยตัวตน ระบายอารมณ์ พื้นที่มั่วสุม นินทา วิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น สร้างความขัดแย้ง แสวงหาผลประโยชน์ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับการสื่อสาร อย่างเป็นประชาธิปไตยในระดับนัยยะสำคัญ

พรรษาสิริ กุหลาบ (2550) ศึกษา “การสื่อสารถึงมวลชนไซเบอร์สเปซ: เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต” พบว่า ในโลกแห่งความจริงที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนของลำดับชั้นทางสังคม สิทธิในการสื่อสารของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มอาจไม่เหมือนกัน เนื่องจากบ่อยครั้ง สิทธิเหล่านี้ก็ถูกบิดเบือนโดยภาครัฐ พลังทางเศรษฐกิจ สื่อมวลชนหรือปัจจัยอันทรงอิทธิพลอื่น ๆ การกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตยังคงเป็นความท้าทายอันใหญ่หลวง เนื่องจากธรรมชาติของสื่อที่มีพลวัตอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งยังมีกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกว้างขวางและจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้ สื่อมวลชน ผู้ให้บริการ ผู้กำกับดูแล ฝ่ายรัฐ หรือกลุ่มบุคคลที่สามที่ถูกกล่าวถึง โดยได้เสนอแนะว่ากลไกการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่มีประสิทธิภาพและทำให้เกิดประสิทธิผลในระยะยาวคือการสร้าง วัฒนธรรมแห่งการรับผิดชอบร่วมกันในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต กลุ่มบุคคลในแวดวงอินเทอร์เน็ต (Internet Industry) ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้บริการ องค์กรวิชาชีพด้านอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้ ควรพัฒนา กฎ กติกา มารยาท (Codes of Conduct) ที่ยึดมั่น ในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่มาควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม ขณะเดียวกันก็ควรมีคณะกรรมการกำกับดูแลตนเอง ทำหน้าที่สำคัญในการรณรงค์เพื่อให้มีการใช้ กฎ กติกา มารยาท ในวงกว้าง และตรวจสอบการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างโปร่งใส การจัดเรตติ้งกันเองและการกลั่นกรองเนื้อหา ควรเกิดขึ้นจากความเห็นร่วมกันของสาธารณชนและมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และได้เสนอแนะถึงการมีสายด่วน (Hotlines) เพื่อทำหน้าที่คอยให้ข้อมูล เรื่องเนื้อหาที่ผิดกฎหมายและเป็นอันตรายต่อสังคม และรับคำร้องเรียนจากผู้เกี่ยวข้องเวลาเกิดการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ผิด สุดท้ายสิ่งที่สำคัญยิ่งคือ การรู้เท่าทันสื่อ คือต้องมีการรณรงค์อย่างเข้มข้นให้ประชาชนรู้ว่าจะใช้สิทธิการสื่อสารบนอินเทอร์เน็ตได้อย่างไร ให้ทราบถึงกฎ กติกา มารยาทบนอินเทอร์เน็ต หรือจะร้องเรียนหรือดำเนินคดีเมื่อมีการนำอินเทอร์เน็ตไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควรได้อย่างไร

กล่าวได้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ของอินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลต่อการสร้างสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม การสื่อสาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและยังคงเห็นว่า อินเทอร์เน็ตสามารถตอบสนองต่อการรับรู้ข่าวสาร ตอบสนองสิทธิ และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้ รัฐบาล มีการใช้กระดานข่าว/กระดานสนทนา ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพบว่าผู้ที่เปิดรับข่าวสารการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นผู้ที่มีความสนใจทางการเมือง และมีความกระตือรือร้น ติดตามข่าวสารการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตประมาณ 3 ครั้ง/สัปดาห์ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (63.5%) ใช้กระดานข่าว/กระดานสนทนา เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (บุญทริกา เจียงเพ็ชร) ซึ่งการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองจากสื่ออินเทอร์เน็ตทำให้ประชาชนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านทาง

เว็บไซต์ หรือโปรแกรมสนทนาต่างๆ ได้ อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารของอินเทอร์เน็ตส่งผลต่อระบบสังคมทางการเมืองในแง่การเพิ่มช่องทางเลือกในการรับรู้ข่าวสาร ประชาชนให้มากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดทัศนคติ ตลอดจนจิตสำนึกทางการเมือง ทั้งยังเป็นพื้นที่สื่อสารแสดงความคิดเห็น โดยใช้ข้อมูลและเหตุผล พื้นที่สื่อสารแสดงความคิดเห็นตามที่คิด และต้องการแสดงออก พื้นที่ติดตามสถานการณ์ปัจจุบัน รับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ และพื้นที่รับฟังความคิดเห็นของผู้ใช้เว็บบอร์ดหรือสำรวจสาธารณมติ (ปณทاریย์ ไชรัมย์) ขณะเดียวกันก็ควรมีความรับผิดชอบต่อการแสดงความคิดเห็นที่ได้โพสต์ไว้บนกระดานสนทนา/กระดานข่าวนั้นด้วย รวมถึงการรู้เท่าทันถึงวิจรรย์ญาณสำหรับการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างถูกต้องและเหมาะสมถูกต้อง ทั้งผู้แสดงความคิดเห็นและรวมถึงผู้ดูแลเองด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved